

לשמואל יוסף עגנון בן החמשים

קונצפט למכתב ברכה

לא הכזיבך — עמדת וברחת. כתיבה עומדת לפני אותה סצינה כפי שקלטתיה מקטעי סיפוריך: אתה, הצעיר, כורד בזהרה במדרגות, כנמלט על נפך שך. כורך שתי מדרגות בקפיצה אחת, והוא, ההופראט הישיש, אחריך וכל חפצו לעכבך. זה מקרוב, כשקראתי מה עלתה לזרעו שסופה שמד וסוף סופה כגורל בנו, אדוני נייצה פרייאה פראסה שקיפח את חייו — חזרה לפני אותה סצינה על המדרגות. רוח טובה שלחשה לך להניח מימי טריפא היא שלחשה לך להניח מימי דונאוי וללכת באשר ידודו גלים אחרים, גלי הירדן.

ודאי, חוש נכון שהיה בך היה לך כמלאך הטוב, כי הרוח שמסביבך לא היה בה לעודד לגלות בך את שגנון בך. כשעלית על חופה של יפו לא היתה מלחתך טעונה ביותר אבל נפשך היתה טעונה ביותר, דברים שבכתב שפרסמת, אני מנסה להעבירם אחד אחד לפני עיני, כדרך שהתחקיתי עליהם לפני כמה שנים, בבקשי להכיר את פרי ביכוריך, ראשית מצעדיך והריהם לפני למן איזה קול קורא לטובת אומללים, דרך מעשי חרור זות וסיפורים הקטנים, שהרבה יש בהם שאפשר לראותו כרמזים לסגולותיך, אבל

העיקר אין בהם — מה שנקרא ציפורן הארי, הפכתי בצרור הביכורים והפכתי בו ואמרתי בלבי: אם נמצאו בקוראיתם ששיערו מתוכם ולפיהם את הכשרון מבעלי הניחוש היו, אבל אם נמצאו גם כאלה ששיערו מתוכם ולפיהם את הסגור לה, את הגדולה, מבעלי נבואה היו, לא אדע, אם היו בעלי נבואה כזו, אבל אם היו, חוששני ששימשו באספקלריה כהה, מן המכתב שבכתב של אשר ברש אני מוצא תיאור נאה לאותה מסיבה בביתו של א. מ. ליפשיץ בלבוב, שבאת אליה בדרכך לארצנו, וקראת בה מדבריך ומתוך התיאור נרמנת הרגשה, שמכלל ניחוש היא יוצאת ולכלל נבואה אינה נכנסת, אך גיכר שהיתה זו הרגשה סתומה ביותר שכן נאמנים עלי דברי ר' בנימין, במכתב-בעל-פה — כשהוא מספר בעליותיך המפליאות, וכל אחת ואחת הוא מסיים בשאלה של תמיהה: מי מילל, מי פילל? על כן אומר, שאף אם היו פירוורי מילול ושביכי פילול לא היה בהם לגלות הלום מעל הצפוי, אילולא ודאותו של הממלל האחד והמפלל האחר, ודאותך אתה, דומה, כגחלת הגנוזה באפר כן נהרה אותה הודאות מאחורי כל עמידתך, עמידת עלם נבוך ומבויש, והיא סמכתך

הנער בן השע עשרה, שגמר בנפשו להניח עירו וארצו וללכת, ואם גדולה עצם-ההליכה גדול ממנה כיוונה, היו שהלכו למערב הקרוב והרחוק, אתה הלכת לארץ ישראל, בזה נתגלתה הנקודה הקורנת ביותר במולך או בהושך, אף לך ארב המערב וכתחנת-הכרעה נראית לי אותה סצינה קטנה בדרכך, דרכך לארצנו, כשנודמנת עם שארד וכן עירך, שעלה לגדולה יחידה, הוא החכם המופלא דוד צבי מילר, הוא מבקש לעכבך וכמרמו לך לפתח-גדולה בבירת-הדונאוי, איני יודע מה טעמים ונימוקים היו בפיו של אותו חכם זקן, שהיה גם דיקן גם רקטור באוניברסיטה המהוללה, אפשר הרהר בעצבות על הנתיבה שאתה משתוקק לה — נתיבת סופר עברי ולא נראתה לו כקריירה מתייבת, אפשר זכר אחריתו של ידודו פרץ סמולנסקין, שפלט בעניו את ריאותיו במיראן, אפשר הרחיק ועמדה לפניו דמותו של מאיר לטריס לעת זקנתו והוא ניצב כפוף בשער והצילנדר שלו פשוט לנדבת-עוברים ושבים, אפשר ביקש להצילך מנתיבה שנראתה לו נלוזה, ואפשר ואתה, עלם מבויש ונבוך, לא ידעת לערוך דברי תשובות, טענות שכנגד, כתיקונך, אבל חושך

היו כגילויים רחוקים: הם, אם קטנים אם גדולים, היו בה כסדר-היום, תולדות הכוחות, שלא ברחו מתוכה בעוד מועד, כהיסטוריה של התחלות, כהיסטוריה של דברי-הבטחה, שאחריתם נכזבה או לא באה כל עיקר, באמצע הדרך, בעצם ההליכה המעודדה באה, כבמפתיע, אולת-היד — הפרת נבל מתוך עצמו, וכלא היה, המעלעל בדפים צהובים מוצא את הקינה לגורל המר הזה בכמה לשונות וגילגולי לשונות, אי שם במאסף מלפני יובל שנים יעמוד פייבוש הכהן מלצר בהורודנקה ויתהה, אי שם בגליוני כתב עת יעמוד יצחק אבן בבוריסלב ויבכה כלשון הכתוב: בני יצאנו ואינם, ובאמת, היה מקום לקינה כפולה — גוזלי נשרים שיצאו הניחו את הקן בשממתו, גוזלי-נשרים שלא יצאו נתמרטו עד מהרה נוצות הפאר באגפיהם ושכחו דרך גשר בשמים, נמצא היוצאים, אפילו הם משמימים קנם, ניצולים, הם ומעופם, לכלל עמנו, עתים אעביר לפני עיני אלה מבני הפרובינציה הזו, שיצאו מתוכה ולא נאכלו בשממונה והצילו את עצמם לעצמם ולכולנו ואני מברך בלבי מזלם או חושם שמילטם בעוד מועד, ובכללם בולט לפני ביוזנ דמותך, דמותו של

חרשני, משורר יקר, לערוך אליך, עם יובלך, מכתב-ברשות הרבים, ראיתי מידידינו, שאחזו בדרך הזה וכן קראתי מכתבו של אשר ברש ושמעתי מכתבו של ר' בנימין ודאי לי, שאין לבאר אותו ורך בבקשת המצאה ספרותית, שאין בה סוף סוף כל חידוש, אלא בצורך שבגפש לדבר אליך בשיתופה של אוזן הרבים, יפים מכתבי ידידינו, שסקרו בקצרה מפעלותיך, ומכתבי עתה לא בא אלא כהוספת קטנה, לא אומר לדבר בו על מערכת חייך ומעשיך, שכבר ניסיתי לדבר בה, ועוד אגסה לדבר בה, ידעת, שאני מדמה כי יש בידי לפרש דמותך ועשייתך ושאני רואה עצמי כשרוי במריבה עם חשובי מפרשיך, מתוך שאני מאמין, כי גיליתי בך פנים אחרות, ימים רבים פרושה לפני המגילה הזו, אך לא שירטטתי בה, אלא קצות יריעתה וסוף ההמשך לבוא, כמה יסודות שבך טרחת לפרש וכמה יסודות עודם בסיתומם, עתה אגסה להעיר על יסוד שבך, שלא הבלסתיו עדיין כהלכה והיא התכונה של מחזיר עטרה, של משיב כבוד לפרובינצי ציה נידחת, הדיבור עליה אינו מחייב בדיקת קפלים וחגונים, כולו בשטח הנגלה, אמרתי פרובינציה נידחת ובאמת הוצרכתי לומר פרובינציות נידחות, היתה פרו בנציה נידחת בספרותנו, גליציה, אתה השבת כבודה, היו משיבי כבוד לפניך, אבל אתה הגדלת, היתה פרובינציה נידחת בשירת עמנו, הוא סיפור המעשיות, אתה השבת כבודה, היו משיבי כבוד לפניך, אבל אתה הגדלת, היתה פרובינצי ציה נידחת בלשוננו, לשונם של ספרי יראים ודרוש וספרי עם, אתה השבת כבודה, היו משיבי כבוד לפניך, אבל אתה הגדלת, הבה ואדבר בפרובינציות אלה, ביחוד על הפרובינציה הראשונה.

גליציה — מי אינו יודע דרושה גליציה? גולה עוטיה ואבלה, סחופה ועלובה, בגליות היתה, בנים יקרים גולדו לה, אבל היא לא ידעה להיות להם עם, שכנפי-טיפוחיה פרושות ומגידות עליהם מפני הרוח המשועממה שמסביב, המתשת כח ואמונה, היא היתה כאם מטכנה שהעמידה ולדותיה כשאבריהם ונפשם יפים ביותר אך רפויים ביותר, ולפי שכנפי חסותה קצרו — היופי נטרד והרפיון גבר, מי שלא עקר עצמו מתוך קרקע-גידול אומי ללה זו, שידעה ללדת את הטוב ואת היפה אך לא ידעה לקיימם — סופו כמי שה, כוכבים נידחים בפרובינציה זו לא

אשר יגדלו והם יקראו עליהם אורות לגילו
החדש הזה שנתגלה בעולם הסיפור שלנו.
או נמצא מי ששקד על כינוסם של ההמ"
שכים בספר, בכור ספרדי, והוא — י
ה ברנר. הוא שנעגם לראות שממת"
גליציה וחוק שיגין בזעם, במיאוס, הוא
הוא שצהל לראות את אדמת-המלחה
והנה פינה בה כגן אלהים ובתוכו עץ
רענן ופריה, פריד, הדר, מה יפה וסמלית
סירחתי של משורר ההתלבטות בבכורי
ספרד, מה יפה וסמלית עזרתו להשיב
כבודה של פרובינציה עלובה בניאוגרפיק.
היא אדמת גליציה, ולהשיב כבודה של
פרובינציה מזוללת בספרות, היא אדמת
סיפורי המעשיות.

לא טוב טאוותו משיב, המלא הרגשת
פגיעה, היה דרכו של „המצפה“ בקראקא
שההיטגנות במחבת-הבטלנות היתה חבי"
בה עליו ומתוך ששילם מידת-ביטול
כנגד מידת-ביטול התחכם לפרש מומים
כיתרונות, אלה היו קצות הגבה ובאמצע
— הפירות והגנה, סניגוריה, ומה היה
לשונה של אותה סניגוריה? היא ידעה:
המדבר על סופרים עברים בגליציה די
לראות מבטו, שטעורבים בו רגש של בוז
ורגש של רחמים, כדי להבין שהאסוציאציה
ציה הסמוכה ביותר מעלה את הכיבוש;
כטלנים, בדהגים, הסניגוריה לא הכנישה,
שרביס-רבים הם בטופריס האלה, שהגד"
רה כזו יפה להם, אך היא התחננה שלא
לעשות הכללה, תחילה התבצרה בטוללת"
העבר, דיברה על קורבמל ועל ארטור ועל
רפאפורט ועל לטריס, ועל פלר, ועל
מיוזש, ועל שור ועל אחרים, אתר כך
צירפה מן החיים כרובין, כברנדשטטר,
כזילברבוש, כסמאלי, כאחרים, אמת,
ידעה כי אלה, במידה שעודם בקריהיצ"
רה שוב אין כתיבתם הולמת את הודישה
המודרנית, הצעירה, שכן סופרים-מערב
הם, שעל כן הראתה על ברנפלה, נימרק,
אהרגפרייז, טהאן, ר' בנימין, א. מ. ליפ"
שיץ, הזכירה גם יליד מחוז רחוק כשלמה
שילר וצעירים כאברהם לבנסארט ומת"
הילים כאשר ברש, אך נעמית ההגנה
נתגברה וניתן בה יתר ביטחה, כשנשלב
במערכת השמות שמך, אחד הסניגורים
האלה, שחתם שמו בפסידונים ואיני יודע
מי מסתתר מאחוריו, גילה מידת-ניחוש
יפה בכתבו או בהכרה עצמית לאמור:
גם ש"י עגנון, ש„העומר“ האחרון גד"
פסה עבודה שלו בשם „עגנות“, המפתעת
לא בלבד במידה העשירה של שירה אמי"
הית אלא בצורה המקורית, שאין מצוי
בה אפילו שיור של מסורת ספרותית,
הוא ש"י טשאטשקיס, גליצאי, (ייד,
ארבייטער“, 1909, גל, 14), משנשלב
וחזר ונשלב שמך פסקה הסניגוריה,
פסקה פחיתות הערך כעבודה וכהרגשה,
היו לפגין, היו לאהריך, אך אתה שגילית
מאור שכן, מאור של גולה והנה היא
מאור ישראל כולו.

יפה אמר אותו סניגור, כשהגדיר אגב
אורת את דרכך: מקוריות בלא שיור של
מסורת ספרותית, קודם שגילית את עצ"
מך לעצמך ולאחרים, ראו דברך אר"
באותה ביטה, שנראה כסמל הבטלנות
הגליצאית, על דפי „המצפה“, פירסום
מעל הדפים האלה לא היה רקומנדציה
יציבה ביותר, היתה זו אכסניה, שהעלאת"
גירה היא לה כתכנית, והיא כאילו חרדה
לקיים עצמה כיושרת, ומהמשך ישר
ל„המבשר“, ספירותנו עלתה על מסילות
גדולות, כמתכונת המתקנים שבהם, הסי"
פחד והשירה מפעילים ואילו פה, בכתלי"
האכסניה, לא תחול תמורה, פה יושבים
ומאפלים את מעט האויר הדליל והרחוק
של הבית אטום-החלונות, מה, מסכנים
אלה לא ידעו, כי המבקש לקיים עצמו
באידי-הבית לא די לו במרחת של מורשת
מעלת-גירה, הוא מחוייב במה פכה
ואת המהפכה חולל באמת אחד מבאי
האכסניה, צעיר החבורה, את המהפכה
חוללת אתה, כי צד" להעלות דברי"
יצירה והיא כולי מבית, כילו מקור, איני
נעזר במקריצ לא בודגמה, ולא בתבניות

משנצטרך... גילו את גילו, הימים
משערבני, כי לא קלים היו וחבורת סופ"
משהוטלת לאירה של יפו וחבורת סופ"
ריה, עסקניה ומוריה, כאן שלטה מאנט"
ליות אחרת, כאן היה אויר אחר, אפילו
בטולדת, שזרועות יושביה המעטים פשו"
טות בשמחה לכל את השב...
קלה הנשימה לכל גל וגל ירוק, כל שכן
אם הוא בא מתחום-המיעוט, ואתה באת
מתחום המיעוט, מתחום המיעוט הנלעג,
לתחום הרוב, הרוב הנערץ, באת ממדינה
שהפירמה שלה לא היתה משובחת ביר"
תר, באת ממדינה שבניה התרגלו לכך,
שיהיו מבוטלים בעיני אחרים ומתבטלים
בעיני עצמם, נאמר במליצת דורנו: באת
מאוזר של הרגשת פחיתות הערך,
מדרכו של הרוב שהוא מתרגל לראות
את המנטליות שלו כמנטליות אחת
וכוללה, כל שכן כשבא לתוכו מי מתחום
המיעוט הנלעג, משערבני, כיצד היו מבט"
אים את עצם המלה: גליציה, הרי, בעצם,
טורחים לבטאה כך גם עתה, אני רואה
את שיריבם השפתים ואת בליחת העי"
נים, זו תנועת שפתים ועינים, שביטויה
על כל פנים אינו מורה על רחש של
יותרת כבוד, דרך הלצה הייתי אומר, כי
זו תנועה של בוטחים, שלא בלבד עיקרי"
ערכים שבנפשם ובידם אלא אפילו חיתוך
הדיבור (שארין בו האיצי המצוי בדיבור
רם של בני גליציה), ואולי אפילו הרור"
באשקה הם מסיני, לא קל להאבק בביט"
חה זו ובעצם כל גל ירוק נאבק בה —
שלשום עולי פולין, היום עולי אשכנז,
ומפה לאותן: לא קל להאבק, שהרי מאחר
שנטול את עוקצי האפקט מעצם ההערכה
על גליציה נודה כי היתה זו הערכה
כדקדוקן של דין, אמת, היא היתה לפי
החשבון הנגלה, המביא במנין את שנכנס
בעין למגורה, היא לא היתה לפי התש"
בון הנסתר המביא במנין את שהכה
השדפון, אמת, החשבון הנסתר ידע על
רוב הגרעינים המלאים, הבריאים, שלפי
כוחם הפנימי עלולים היו להזהיב קמה
בסאסאות שבלים כבדות-ברכה, אך מסג"
רת גידולם השחונה היתה בהם לגמדם,
אולם החשבון הנסתר לא תשורז עין זר,
ואתה נטלת גרעין כזה, גרעינד, עקרתו
מגזירת-גידולו השחונה והראית מה עלום
בפנימיתו וברעוש עתה פריך לתפארת"
כולנו אני שומע ברעשו אינשיות-לואי
של כוחות רבים, שנשתקעו במאפליה
וגאולתך גאולתם, גאולתה של גולה
אחת.

נבוא חשבון, מעט חשבון, נצטמצם רק
בסביבת השנה, שבה נתפרסמו „עגנות“,
מעל דפי עיתונים, פה ושם, דברי הערכה
על פינת-הספרות, פינת ספרותנו בגלי"
ציה, המשמיעים — מבניה ומשאינם
בניה, בכללם גם מי שישב בה וראה
אותה מקרוב על רחשה ועל הליכותיה
פ. ה. ברנר, דבריו קשים ביותר והפרז"
בינציה הוו יוצאת מלפני עטו כמעט
בסיטונות כארץ מלחה, ההגדרה היא
בערך: ביצה גליצאית, יש בזה דברים
שנדפסו ב„רשפים“ ונמצא להם משיב
כ„ידישר ארבייטער“, כמה טיפוסיות
תשובה זו תשובת נפגע, מגורה, כותבה
ריתחתו מעבירתו על מידתו והוא מדבר
על גסות צינית, חוסר טעם, מניה משוק
הדגים בוילנה או מלפני בית הכנסת
בלבוב, הוא אפילו מפליג ומדבר על
סופר מוכשר-למחצה ועל בגליות, זה הוא
נוסחו של הנתפס לצערו ולוקה בעמעום"
ראייה, כי כמה סמיות עינים היתה כאן
כדבריו של אותו משיב יכול היה לראות
לאחר שנים מועטות, הכוונה לימים
בשנתפוסמו המשכי, והיה העקוב למי

אלא יונק מיסורו שזו ועם זאת הוא על
הרמה של אמנות כמתקנים שבהם —
זה היה התפקיד ואתה קיימתו בדרך
השלימות, לא חששת ממשב אויר וסל"
טולדות מקורב ומרחוק, מנטפ-גשם
ופנימי-טל הנישאים מחלל אחר, גרעינד
ספגם, עיכלם ונמוזו בשלך כשלך, עוד
דוד רחוק יתמה על העזתך — לעדור
בשלך, כשהכל שלנו, השדה, משך הורע,
כלי עבודה ודרך עבודה, והעיקר, כתום
עבודתך וראים הכל: שדה היא המשולבה
יפה יפה בשדות-הספרות של העמים,
בנקודות המפנה של הערכת עצמנו
אתה מן הנקודות הקיצוניות — רבים
שנתנו עמל-נפשם והגות-רוחם להתזיר
לנו הרגשת הכבוד לעצמנו, הרגשת ההי"
קרה שלנו לשלנו, מתכסיסי הדיאלקטיקה
היא, שאפילו המקטרגים על אפיינו, אלה
מוכיחוני העוים, שהצליפו על גבנו שוט
הלעג והסטירה ביסוד הביקורת-העצמית
ואף עד מידת מסוכימוס הגיעו, לא
נתכונו אלא לאשש בנו אתה הרגשת
הכבוד, עובדת הפחיתות שלנו, הכרת
הפחיתות שבנו היא שאילצתם לעלות על
אוחו הדרך שגחלוה הנסתר, אהבה
ואמונה ואפרו הנראה שנאה וכפירה,
אתה, דרכך אחרת — היא מעבר לביטול
והתבטנות, פתיחתה וסיומה, הרגשה
מלאה של ערך עצמי, על כן זכית לעי"
שות את הערכים העצמיים ביותר, שאינם
שאלים דרך הקפה או דרך חיקוי או דרך
כיבוש מאחרים — ערכי מסורת, ערכי
אגדה, ערכי הי ערכי לשון — כלי
ביטוי לאמנות שהיא כצבת בצבת עשויה,
וככל שהיא עצמיית יותר, היא גם מקפת
יותר, כוללת יותר, ככל שהיא מ-ש-
לנו יותר היא של כל העולם
יותר, אלה הערכים, שהרצים הזרונים
מאחורי כרכרת אירופה ואפנותיה, ראוב
כטלים ומבטלים, אתה נטלתם ועיליתם
למעלה למשכיל ועשיתם כלי-יצירה
ועצם-יצירה ופסגתה, אבן מאסו רוב בר"
נים אתה עשיתה ראש-פינה.

לא הכל הבינו יקר ערכה של האבן
הזו, היו, כיודע לך, שראו את אבנד
והטילו כנגדה אבן אחרת, עיקמו והטפסם
ואמרו: סטיליזציה, זו היתה אותה האבן
המפורסמת שאמרים עליה, שמששהיכה
המטיל בגן שוב, לא יוציאה עשרה חכמים
אדם מסתם בהמרים של יצירת עם להע"
לותם למעלת האמנות ודרך סיתותו מכר"
חו שלו עצמו ובכוחו שלו עצמו ואין
לפניו אלא תבניות פרימיטיביות וזוא
בחינת בורא דיבורים לפי גמגומים, בורא
אורות לפי צללים שקדמו להם, הללו
אומרים סטיליזציה שהיא העתקה של
תבנית שלימה וקדמה, ומראה מבודח
הוא לראות בכללם אותו סוג שהם, כנשים
החוששות שמא יאחרו מורה מן המודרות,
בהולים על כל אפנה חדשה באירופה
ומזדריים לעשות כמותה, בין שיש לה
שורש בנפשם ובמציאותם ובין שאין לה
שורש בנפשם ובמציאותם.

לפני שנים עשיתי בעירך, שוטטתי
ברחובותיה, וכשעמדתי במעלה הגבעה
הסמוכה לה ראיתה לפני כעיר מצער
וסרט הכסף של עור הסטריפא מקיפה
הייתי כתמה: כולי האי? היתה זו בעצם,
תמיחה נואלת, כדרך התמיחה הניחויית
ממראה-קליפה ואינה ניחויית ממראה"
וחך, כן, כולי האי — למי שכל אבן ואבן
בכתלים הרעועים האלה מדוכבת תע"
לומת הויה ושירה, סוד נפש וקורות, דבר
נאה שמעתי מידידי דניאל לייבל משמו
של איצי מאיר ויסברג שהלך לפני ימים
מעטים לעולמו, פעם אחת ביקש להבין
את שומעני אמנות מזוי ולפי שנתקשה
בדיפניצייות נעזר בדרך משל, סיפר
מעשה מימי ילדותו כשנסע בעגלה גדושה
רוב נוסעים וסחורה, מיושב בקרן זוית
היה כדחוק בין דופן העגלה ובין כלי"
זוכית, גדול הנחנך במקלעת-קנים, מק"
לעת זו היה בה קרע קטן ובשקף קטע"
הזוכית הירוקה, הסתכל הילד בקטע הזו
ורצה בו צבא מראות — את העגלה ויש